

היא אותה הסתכלות מיוחדת בטראגי, בחשוב וברציני, הגורמת לביטול הטראגיות, החשיבות והרצינות? איני מבין איפוא מה מקום יש לויכוח בעניין השכנות המפליאה של האידילי והטראגי (האפרתי, עמ' 70). אם אין נוכחותה של הטראגי בשכנות עם האידילי נחוצה לשם יצירת ההרגשה האידילית, כיצד אפשר להסתכל בה הסתכלות אידילית, או כיצד אפשר להתעלם ממנה? והרי האפרתי בעצמו אינו רואה כאידיליה של ממש את הפסטורלות התמימות, שדן בהן בתחילת הספר.

יש ברכה בסקירה שסקר האפרתי את התפתחות האידיליה. דומה, שהכרת התפתחות זאת חשובה לכל דיון מעמיק. והנה אליה וקץ בה. הרעיה נותנת, כי כל פרק של ספר אחד הוא מחלקי הנושא. והנה הפרקים על תיאוקריטיס ועל גיטה אינם בשום אופן חלק מן הנושא "האידיליה של טשרניחובסקי". הפרקים האלה אינם מענייניו של הנושא עצמו. שמה מקומם במבוא, אך ברי שלא בגופו של הספר. מן הראוי היה, בספר העשוי לשמש ללימוד, להקפיד יותר על הסדר הקבוע בסימון המספרים המכוונים אל ההערות (ראה, למשל, סימון ההערות בעמ' 20, 22, 131). ספר שהושקע קעה בו עבודה רבה כמו הספר שלפנינו חבל לפגום בו בשגיאות טכניות, שכה קל להימנע מהם.

דב לנדאו

#### תעודה אנושית

אחד הגורמים העיקריים, התורמים להרגשה ש-יחיאל הופר הצליח להעמיד תעודה אנושית גדולה ברומאן החדש שלו "בנשייה הלבנה" \* הוא הכוח הנפשי העצום, שהושקע בהבלגה על הרצון הטבעי לחשוף ישירות את פניו של הרצון הרדוני, שבמחיצו צו שרירותי עשה אל-פים רבים של בני-אדם לעדרי עבדים נטולי צביון אישי, נטולי מחשבה ורגש; שהפך אור-תם לצורות בשר ודם, שרק האינסטינקטים של שארית חפץ הקיום עדיין רוחשים בקרבם, והם מניעים אותם מדרגשי משכביהם אל חר-רי האוכל ומשם ליערות שעליהם לכרות, ושוב

\* יחיאל הופר, בנשייה הלבנה, רומאן, עברית: שלמה שנהוד, הוצאת יבנה, תל-אביב, 1972.

לחררי האכילה ולדרגשי המשכבים, וחוזר חלילה.

יחיאל הופר איננו מרבה לטפל באורח ישר בעריצים. הללו שייכים לספירה אחרת, שמציי אותה ערטילאית. כוח מן הכוחות הסמויים מן העיין. מעין גזירה ממעל. פה ושם, בהערות קישור ניתנים רמזי הרקע. ככלות הכל קיימת ההנחה, שהקורא בן ימינו מצוי אצל העובדות ההיסטוריות וטיב משטרו של "האח הגדול" ברוסיה ידוע גם ידוע ברבים. תמיד עניין לנו באדם היחיד, בעולמו הפנימי, בתגובותיו על המסיבות שלתוכן נקלע. את מצבו של האדם בתנאים המיוחדים לאותם מחנות של "תיקון באמצעות עבודה" האיר יחיאל הופר.

הוא לא נתכוון לסמל בתיאוריו. הדברים נמ-סרים כהויותם. אפעלפי כן מתגבשת הרגשה, שמידה מסוימת של נסיון משותף חולק כל אדם מודרני עם אסירי המחנות. כולנו צועדים פחות או יותר בסך. בין שאנו כובשים ובין שאנו נכבשים. בין שאנו משרתים במדים ובין שאנו כפופים למידרג בירוקראטי כלשהו. ידו הנע-למת של האירגון מכוונת את חיינו. ההבדל הוא במידת החירות הניתנת לנו להשקיף על עצמנו ועל הסובב אותנו.

החירות לחשוב ניטלת מאסירי המחנות. ש מ-עון, הדמות המרכזית ברומאן, מודע לסכנה שבהתמכרות להרהורים. הוא יודע, כי בשעה שאדם נתפס להרהורים על מה שמעבר לכאן ולעכשיו, מתרופף כוח עמידתו במלחמת הקיום הנמשכת שעה שעה, רגע רגע. כאן, בתנאי הכפור, העבודה, קיצוב המזונות — כל כוחות הגוף והנפש נדרשים לשם הכלית אחת: להת-קיים. כל תנועה מיותרת מסוכנת. מחשבה ה-חורגת מזה בחינת מותרות היא. רק כאשר אנו מבינים משמעותו של דבר זה, אנו עשויים ל-העריך מה גדולה המתת שבידי השרויים ב-חוץ.

ולפי שאין מקום למחשבות על עבר ועל עתיד, אין גם צורך באוצר מלים גדול. לקסיקון בסי-סי של מילות גידוף המשתנות בהטעמתן עונה על כל הצרכים. ניבול הפה הוא כאן הנורמה. והנשים שבמחנה מצטיינות בכך לעתים יותר מן הגברים. ואם למרות כל זאת הצליח יחיאל הופר להעמיד לפנינו בתוך המחנה עולם מופ-לא של יחסים אנושיים, שלא נעדר ממנו גם העידון — הרי חריפות הבחנתו של המספר וכושר חדירתו הם שסייעו בידו.

בודאי, אין למדוד רומאן זה עפ"י קני-מידה של רומאנים מקובלים. כל יצירה מעמידה ב-מידה כלשהי פואטיקה משלה. מי שמבקש ל-

אם יש דבר המייחד את הרומאן הזה כרומאן יהודי, לא בפרטים המאפיינים התנהגות טיפוסים מסוימים הוא נעוץ. גם פה יש גילויים אנטישמיים. קיימת ההכרה, שליהודים המש-תחרים מן המחנה הזה, אין לאן לשוב. אך לא זה הופך את הרומאן לרומאן יהודי. הוא נעוץ באמונה העמוקה האופפת את המחבר, שהכאן והעכשיו אינם בכל זאת חזות הכל. ההרגשה העמומה, שאם יש טעם להחזיק מעמד, אין טעם זה מתמצה אך ורק בהצלחת ה-חיים לעוד יום, לעוד שנה. וכשהכל חופרים במעדריהם בליל סופה לפנות שלג שנערם על פני הדרך, לא שלג הם חופרים אלא בור הם כורים לשקר, כבשיר הערש של נומברג. אמר גם ימים על ימים עוברים, בלא שיינתן בייטוי לאמונה הזאת. אך יש רגעים שהיא פורצת ויוצאת. ואז מתברר מדוע חזקים וגיבורים נפלו וכרעו ומדוע רפים וחלושים לא נת-מוטטו ועמדו במבחן.

"בנשייה הלבנה" הוא בראש ובראשונה שיר-הלל לכוח העמידה המופלא של העם היהודי. כוח זה קיבל בספר הזה מחדש את אישורו. בימינו כבעבר. וכשתחזור ותגיע השעה שניתן דעתנו על חקר המהות היהודית, כפי שהיא משתקפת ביצירותיהם של סופרים יהודיים, אין ספק כי גם מקומו של ספרו של הופר לא ייפקד בין שאר כתביו המעולים. לבסוף נעיר, כי מתחילה הקריאה ברומאן הזה מעוררת אי-נחת מסוימת בשל החדשנות ה-לשונית המיותרת של המתרגם. צריך אדם ל-הניח ל"מפץ" ול"הרעם" ול"הזרם" ול"קדח ה-שינה", הניתכים עליו כבר בעמוד הראשון, כדי שייכבש מעט מעט להווייה הזנושית, ש-לתוכה מכניס אותו המספר. עם הקריאה ההת-רחשויות המתוארות נוטלות מעוקצם של החיי-דושים הלשוניים המיותרים וסחפות אותך ל-תוך עולם שהריאלי שבו אינו צריך לחיזוקו הברזי.

אברהם הגורני

#### ספר חדש על תיאודור דרייזר

בתקופה האחרונה, עם השתקעותה של ארצות הברית במלחמה שבדרום המזרח הרחוק, ועם המרידות בחוגי האקאדמאים, מלחמות הכו-שים וכל הכרוך בהן, דומה סר חינם של ג'ור-לי הספרות האמריקאית במאה העשרים. ספ-ריו של ג'ק לונדון מעלים אבק על איצטבאות

העריך את הישגיו מתוך הרומאן עצמו, ולא בקניימיה שאולים מן החוץ, לא יסתפק בציון העובדה, שהדמויות האינדיבידואליות יצאו מטושטשות. עיקרו של הרומאן דווקא במה שלא נאמר, בזה שהוא נזהר מכל אמירה ישי-רה, העלולה בהקשר זה ליהפך לפאתטית. כך, למשל, אחד הרגעים הגדולים שבספר הוא ה-רגע, שהכריעה בו דינה בין ההצטרפות לשיירת אורחי פולין המשתחררים מן המחנה לבין הי-שארות לצדו של האיש הנוכרי, אבי בנה. להכ-רעה זו יש כמובן גם נקודה יהודית. ברוני-קידוא, שפרש חסותו על דינה ארמני הוא. הישארות עמו פירושה ויתור על סיכוי, ולו גם קלוש, לחזור אל חיק הוריה, קרוביה, וב-עיקר — אל עמה. יחאל הופר איננו מגלה לנו, מה התרחש בלבה של דינה באתו רגע גורלי, כאשר הכל כבר עומדים מחוץ לשער ונכונים למסע ורק דינה עדיין חסרה. הדימה לכך ניתן בלבטיו של שמעון. אבל עוצמת ה-נסיון הנפשי הניתן לנו בקטעי הסיום של ה-ספר, הכתובים בסגנון סגפני, איננו פוחת בשל העדר התיאור הישיר.

מה פירוש הדבר להישאר יחיד בפנים, כשה-אחרים נמצאים בחוץ, אנו חשים בכך כאשר לאחד הנשאים, גרינפארב, מתחזר ששמו אי-ננו כלול ברשימה. "הוא עומד במקום, פניו החזרות כמאובנות, מביט בעיניו החומות הגדו-לות על ידיו של ואניה, המחזיקות את הניירות. מבטו מרטיט, ודומה עליו, שהניירות הם המר-טיטים בידי ואניה. ואניה ממשיך לקרוא ב-כעס. הוא קורא את שם המשפחה ועל המשוח-רר למלא אחריו שמו ושם אביו" (300).

בציור מאופק זה מוסר לנו הופר רגע איום, שעוצמתו מקופלת בתיאור החיצוני בלבד. רק עפ"י תגובותיו של שמעון ניתן ללמוד על מש-מעות הטראגדיה. שמעון נושא עמו את מבט עיניו של האיש שנשאר. וכל העולם נעשה באותה שעה לעיניים.

רגעים כאלה אינם מעטים בספר. רגעים ש-בכל אחד מהם מקופלת תמצית הווייה אנו-שית. רגעים שמזמנים התפרצות זעם של מלל רגשני, מעוצבים על דרך הסיפור הענייני, היבש. עדים אנו להתפרצות זעם של המפקד למראה אדם ישן על משכבו לאחר ההשכמה. האיש נגרף בגסות ומוטח ארצה, והנה מת-ברר ששנתו שנת עולמים היתה. ואותו הרמע שדינ המתמסרת בדחף כוחות עליונים כב-יכול למפקד ממפקדי המחנה. התיאור כולו עומד בסימן הבנה אנושית גדולה וריעות אמיתית. ועוד ועוד.